

ATSLĒGA BERLIOZA ISTABAI NAV ATRASTA

Romāns «Meistars un Margarita» ir spriedums
totalitārismam

DENISS HANOVŠ

V

ai tiešām izdosies? Tas taču ir *Meistars...* Kā uzvest romānu,

kas jau pirms pusgadsimta zaudējis romāna statusu un pārvērties par staļinisma Krievijas enciklopēdiju, tekstu, kura tapšana, aizliegumi, nelegāla cirkulācija, isinājumi un sakropļojumi ir totalitārisma anamnēze, kas tik ātri nepazūd, pat sīkiem dēmoniņiem tas nav pa spēkam. Romāns ir krievu kultūras politiskās katastrofas ceļvedis, kas sakropļoja sabiedrību, atsevišķa cilvēka dzīvi iemetot NKVD, ierēdņu, izziņu, biedru karšu, rindu, spiegu, komunālā piespiedu ekshibicionisma un slēpjamā sāpju haosā. Šis romāns, sen sadrumstalots citātu krājumos, caurstrāvo arī mūsdienu Krieviju. Pagājušā gadsimta 90. gadu īsajā demokratizācijas posmā riskējot kļūt par 30. gadu dzīves hroniku, tas tagad, šķiet, nodrošinājis, ka manuskripts nesadegs, nepārvērtīsies par pagātnes pelniem, bet rādīs, ka velnišķīgais mīt cilvēkā – manipulējot ar sabiedrību medijos, apdullinot ar patriotisma dūmiem un kliegzieni, piespiežot lavierēt, iebaidot, atlaižot no darba.

Tādēļ romāns, ko lasu katru gadu, lai nodrošinātu detoksikāciju no augo-

šā birokrātijas marasma visās sfērās, no varas vulgāras vienaldzības, manu-prāt, nav īstenojams kā dramatiska versija, ja vienīgi to neveido par ciklu, par maratonu, kas mūsdienu teātra kultūrā nav iespējams.

Šī skepse apstiprinājās Valmierā, kad uz skatuves Indras Rogas versija, manu-prāt, apliecināja romāna spītību: mēģinot aptvert patiesi neaptveramo nodaļu klāstu, režisore izvēlējusies pārbaudīt savus spēkus un stāties pretī titāniskajam materiālam. Režisore sa-

nālo māju virtuvju logiem, izdemolēt kritiķa dzīvokli. Kustība romānā ir brīvības surogāts, iespēja imitēt brīvību, jo tikai nāve spēj atbrīvot abus mīļākos. Nāve kā iespēja izsprukt no sistēmas astoņkāja, kas jau pamatīgi ielīdis mazajā puspagraba istabā Meistara slimības sākumā, iestudējumā ir vāji iezīmēta.

Drīzāk režisore mēģinājusi atrast savu ceļu uz nekonvencionālu kristietības versiju, kuras dēļ mūsdienu Krievijas garīdznieki pasludina Bulgakovu

KUSTĪBA ROMĀNĀ IR BRĪVĪBAS SUROGĀTS, IESPĒJA IMITĒT BRĪVĪBU

vā versijā tomēr nespēja atklāt romāna pamatlīnijas, kuras pazuda maratona skrējienā – uz priekšu, uz priekšu! Arī Bulgakovs aicināja lasītāju izturēt lielu intensitāti, notikumu ātrumu un kopā ar Bezpajumtnieku piedalīties skrējienā pa Maskavas šķērsielinām, ar Margaritu lidināties gar Maskavas komu-

par ķecerī. Mūķenes, kas regulāri pārvietojas pa skatuvi, dziedot kaut ko, kas fonētiski atgādina pareizticīgo dziedājumu, bet īstenībā ir pilsētas romances teksti ar visai sinkrētisku saturu, ir viens no vizuāli spilgtākajiem šīs versijas mēģinājumiem. Toties centrālā vieta, manu-prāt, ir iedalīta cerībai paspēt,

Meistarā un Margaritā uz skatuves norisinājās teksta kanibālisms – teksts, sekojot Bahtina formulai, «apēda» režisori.

Foto – Matīss Markovskis

apgūt, aiziet, izšķirstīt grāmatu līdz galam, lai varētu pamosties vesels un kluss, kad pilnmēness murgi un skumjas vairs nemoka. Inde, inde – pēc tās lūdzu autors, ārsts, kas novēro savu slimību un tās uzvaru. Uz skatuves, manuprāt, norisinājās teksta kanibālisms – teksts, sekojot Bahtina formulētajam autora un varoņa dialoga iespējām un scenārijiem, «apēda» režisori. Sadrumstalota, haotiska tēlu pārvietošanās, kam vajadzētu nodrošināt darbības dinamiku, pārvērta skatuvi par nesalsāmu fragmentu nomaiņu, kad bieži nebija iespējams izsekot tam, kas notiek. Nodaļas saplūda, tēli pārvietojās pa sižetiskām apakšlīnijām, tikai lasītājs, kurš regulāri atgriežas pie romāna, spēja vēl apjaust, kur patlaban esam.

Romāna skatuviskā pārveide nenotika, jo neizskanēja Meistara pārdomas un klusa iekšēja Margaritas refleksija. Divas sižetiskās līnijas romānā – autora vajāšana un apdraudētas mīlas spēks – izzuda ainu karuselī. Tikai vienu reizi būtu bijis iespējams pie-skarties traģēdijai, ko pārdzīvoja tūkstošiem pāru, mīlāko totalitārisma vardarbībā, – kad Margarita atkārtu, ka viņa ies bojā kopā ar Meistaru. Šī iestudējuma peripetijai būtiskākā frāze izzuda patētiskā, kas gandrīz sasniedza kariķējuma stilistiku. Tādējādi tā pārsvītvoja Bulgakova un viņa sievas

Jeļenas dienasgrāmatas, kas ir bailu, cerību un mīlas hronika laikā, kad valsts galvenais konsultants veidoja publisku melno sabatu – Maskavas tiesu procesu ciklu kā asiņainu izklāides seriālu, kura aktieri sacentās sevis apsūdzēšanā, kamēr starptautiskā auditorija, neko nesaprotot, sajūsminājās par atklātību un režīma sasniegumiem.

Tāpat ainu virpulī izzuda svarīgākais humānisma ierocis pret totalitāris-

ma sakāve. Velns, gadsimtu pēc Gētes spēlēm ar infernāli humāno, atkal ir spiests glābt cilvēku no ļaunuma. Vai režīmam vēl ir cerība mūs apmānīt, ja Volands patur tiesības uz ēnas pastāvēšanu?

Valmierā sātans zaudēja savu ēnu kā daudznozīmību un kopā ar svītu kļuva par tēliem no sākumskolas Ziemassvētku uzveduma – šeit ir velns, šeit ir plīša kaķītis, šeit ir jocīgs vīriņš ar pensneju. Meistars un Margarita

VALMIERĀ SĀTANS ZAUDĒJA SAVU ĒNU KĀ DAUDZNOZĪMĪBU UN KOPĀ AR SVĪTU KĻUVA PAR TĒLIEM NO SĀKUMŠKOLAS ZIEMASSVĒTKU UZVEDUMA

risma šķietamu neierobežotību – autors, kuru no cilvēku vardarbības izglābj nevis kontrevolūcija, emigrācija vai opozīcija, nevis līdzcilvēki, bet mīlākā kopā ar sātanu, kurš ķeras klāt Meistara ārstēšanai, glābjot viņa tekstu no cenzūras un lojālo kritiķu lēnas indes. Tā ir neatgriezeniska totalitāris-

slēpās kulišu ēnā un netika sadzirdēti.

Manuprāt, režisorei vajadzēja atteikties no mēģinājuma aptvert neap-tveramo un stāties pretī materiālam. Bija jāveido tēmu atlase, kas nenotika. Tā varēja atrast ceļu pie autora teksta, kurš nemitīgi pārstrukturējās, atkarībā no izvēlētajiem akcentiem. ■